

Ragadics Tamás

Változó körülmények - átalakuló hátrányok. Téseny társadalomtörténete

Absztrakt

Az elmúlt években komplex szociális programok indultak a legszegényebb leszakadó települések felzárkóztatása érdekében a vidéki Magyarországon. Baranya megyében több szegregálódott, erodált társadalmú kistelepülést érint ez a kormányzati program. A kezdeményezés sajátossága, hogy a falvak életével mindennapos kölcsönhatásban rugalmasan működő, a helyi szükségletekre reagáló, lokális szintű projekteken gondolkodik, s ennek megfelelően fontos szerepet kap az adott településen végbemenő változások, trendek megismerése. Jelen tanulmány egy baranyai aprófalú helyi társadalmának változásait mutatja be társadalomtörténeti perspektívából. Azt a folyamatot követi nyomon, hogyan lesz egy átlagos uradalmi településből hasadt társadalmú, majd etnikai szegregációval sújtott falu. A tanulmány a térséggel foglalkozó szakirodalmi források, helytörténeti anyagok, települési statisztikák, valamint egy szélesebb körű empirikus kutatás anyagainak felhasználásával készült.

Abstract

In the past few years, complex social programs have been launched supporting the integration of the most underdeveloped settlements in rural Hungary. There are several minor settlements involved in this governmental program in Baranya County, South-Transdanubia. This initiative is characterized by local projects, which are flexible and strongly connected to the everyday interactions with certain villages reacting to the changes in local needs and problems, so it is important to understand endemic transitions. This paper highlights the transformation of the society in a minor settlement in Baranya County from the viewpoint of social history. We follow the changes from a traditional manor to village with a split community and effected by ethnic segregation. The paper is based on resources concerning this region, including materials of local history, statistics on the settlement selected and the outcomes of a complex empirical research.

Bevezetés

Egy kiválasztott település, vagy településrész helyi társadalmának vizsgálata során komplex látószög kialakítása szükséges. Egyrészt kiemelten fontos, hogyan jelennek meg a térségre jellemző változások, esetleg regionális vagy országos folyamatok hatásrendszerei a lokális

közösség életében, másrészt tekintettel kell lennünk az egyedi sajátosságokra, a „genius loci” erejére, ill. a kihívásokra adott, s csak helyi kontextusban értelmezhető válaszokra (Kozák 2005). Ez az összetett perspektíva a kutatás során születő eredmények felhasználhatósága kapcsán is lényeges.

Jelen tanulmány egy hátrányos helyzetű magyarországi kistelepülés társadalomtörténeti változásait állítja a középpontba. Azt mutatja be, hogyan marginalizálódik egy átlagos helyzetű, sőt a szocialista időszakban kedvező körülményekkel jellemezhető falu - elsősorban az elmúlt évtizedek gazdaság- és társadalompolitikai döntéseinek hatására. A vizsgálat különös aktualitását a közelmúltban elindult vidéki felzárkóztató programok adják: Téseny község egyike annak a háromszáz magyar településnek, amely részt vehet a legszegényebb magyar falvak felemelését célzó kormányzati programban, amelyet a Magyar Máltai Szeretetszolgálat koordinál.¹ A projekt központjában a rászoruló egyéneket, családokat és a helyi közösségeket végigkísérő gondoskodó jelenlét áll. A kezdeményezés egyik lényeges elemét az eltérő lokalitás által meghatározott egyedi utak felismerése adja. A programalkotók szándéka szerint a helyi igényekre, szükségletekre és problémákra reagálva építik, támogatják és erősítik az öngondoskodó képességet. A lokális perspektívából adódik, hogy az adott települési közösséget folyamatosan változó, a kihívásokra az aktuális eszközkészlet segítségével reagáló, adaptációs mechanizmusokat kialakító egységként érzékeljük (Kozma 2019: 5-6; Bucher 2019). A társadalomtörténeti összefüggések elemzésével rámutathatunk a korábbi változások háttérében meghúzódó tényezőkre, a társadalom tagjai által adott, a település fejlődését pozitívan vagy negatívan befolyásoló válaszokra - támogatva a falu jelenlegi lakóinak, valamint helyi kulcsszereplőinek hatékonyabb döntéseit a helyi életminőség fejlesztése érdekében.

Téseny - a falu múltja a rendszerváltozásig

Az általunk vizsgált Téseny - bár környezetét jellemzően ormánsági falvak alkotják - nem tartozik a tradicionális Ormánság református gyökerű települései közé. A középkori alapítású falu neve szláv személynevet őrzött meg. A középkor során több kisebb nemesi család birtokaként jelenik meg a község. Szigetvár védői között számos tésenyi katonát is felsorolnak a 16. századi források (Füzes 1990: 88). Ekkor külön szerepel Nagytéseny és Kistéseny; előbbi plébániával rendelkező templomos helyként jelölt település, utóbbi (a mai falutól északra) a

¹ A „Felzárkózó települések” komplex szociális programját a Belügyminisztérium felügyeli; vezetője - miniszterelnöki biztosként - Vecsei Miklós, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke. A tervek szerint a hosszútávú projekt a fogantatástól a munkaerő-piacig kíséri nyomon a rászoruló családokba érkező gyermekeket a statisztikai mutatók alapján kiválasztott 300 legszegényebb magyar településen. Forrás: <https://fete.hu/felzarkozo-telepulesek/>

török idők végére elnéptelenedik, s később is pusztán marad (Kerti 1953).² A török hódoltság időszakában a két Tésény a szentlőrinci körzethez tartozott, ide jártak piacra a település akkori lakói. A 18. századi térképeken nagy kiterjedésű erdőket találunk Tésény határában is; a század végére jelentősen nő a szántóterületek és a szőlők aránya a dinamikus népességnövekedéssel összefüggésben. Az unitárius népesség - a vármegyei törekvésekkel összefüggésben - katolizált. Az Újszerzeményezési Bizottság döntése alapján Tésény a szomszédos Baksa településsel együtt Breuner Siegfried gróf birtokába került a 17. század végén, ettől kezdve a falu helyzete szorosan összekapcsolódott a baksai uradalom sorsával. Számos birtokosa között ott van a Königsseg, a Vécsey, a Batthyány és az Esterházy család is. A 18. század végén a feltörekvő, szerb eredetű, katolizáló göröcsönyi Mihálovics család szerezte meg a birtokot vásárlás útján. A Mihálovics örökösök az 1850-es években csődbe mentek, s birtokaik az árverést követően a neves pécsi üzletemberhez, a bárói címet szerző Biedermann Gusztávhoz kerültek, aki tésenyi birtokát hozományként adta tovább legidősebb lányának, Saroltának, a későbbi hadügyminiszter és miniszterelnök, Fejérváry Géza feleségének (Jánosi Engel 2009).

A jobbágyfelszabadítással és tagosítással összefüggésben a 19. század végére Tésényben is az önálló gazdálkodók alkották a helyi társadalom legnépesebb csoportját az uradalom cselédsége mellett. A korábban is jelentős állattenyésztés (szarvasmarha, ló, sertés) kibővült a juhtenyésztéssel is, erre a környék más településein csak Baksa esetében volt példa. A falu szempontjából kiemelt jelentősége volt a bortermelésnek (az 1910-es években kb. 60 hold szőlőterület) és az erdőgazdálkodásnak is. A 20. század elején a térség kisebb falvaiban elterjedté vált a selyemhernyó tenyésztése, s ezzel összefüggésben az eperfa telepítése a közterületekre és az utak mellé, amely jelentősen meghatározta a zsúptetős házakból álló falvak arculatát is (Füzes 1990: 233-241; Várady 1897).

Bár Tésény népessége a 19. század végére meghaladta a 650 főt,³ a török idők után önálló plébánia nem létesült a katolikus településen, a falu a nyugatra fekvő szomszédos Kisasszonyfa filiája maradt. A német és szláv beköltözések nem mutathatók ki a népszámlálási adatokból, s a zsidó kereskedő családok jelenléte sem igazolható, pedig a szomszédos Baksán jelentősebb zsidó közösség formálódott. A 20. század elejére az addig hasonló lélekszámú

² Kerti Sándor a falu tanítója 1953-ban írta meg Tésény történetéről szóló rövid, kéziratban fennmaradt munkáját, amely levéltári adatokat is felhasználva, didaktikus stílusban megírta, a falu sorsát világtörténelmi párhuzamokkal összekapcsolva bemutatató kismonográfia. A szerző rövid ismertetőket közöl a környező településekről, valamint az Ormánságról is. A forrásanyag Kővágó János jegyző és vb-titkárnak köszönhetően maradt fenn, a község könyvtárában található.

³ Az 1891-es népszámlálás adatai alapján Tésény 658 lakójából 644 római katolikus, 10 zsidó, valamint 2-2 evangélikus és református (Magyarország Helységnevtára, 1893).

Baksa megerősödik: jobb közlekedési helyzete kisközponttá teszi a térség falvai között. Körjegyzőségi központ, anyakönyvi hivatal létesül, csendőrőrs és szolgabírói lakás kap helyet a településen. A helyi érdekeltségű vasút kiépülése a térségben (1913 - Görcsöny és Ócsárd bekapcsolása) szintén Baksát hozta előnyösebb helyzetbe (Füzes 1990: 247-261).

A térség települései már a 19. század végén elérték eltartóképességük csúcsát. A trianoni döntést követően a Dráván túli gazdasági kapcsolatok leépülése (a vasútvonal feleslegessé válása), a közlekedési és gazdasági elszigeteltség megpecsételte a vidék sorsát (Kovács 2005). A parasztcsaládok körében a státuszmegőrzés céljából kialakított egyke-kultúra a vizsgált településre is beáramlik, a termékenység az országos átlag alatt marad. A lassú fogyást az elvándorlás is erősíti. A falusi közösségi élet virágkorának tartott időszakban viszonylag kevés helyi szervezettel találkozunk a térség településein. A tésenyi gazdaszövetség kiemelkedik ebből a körből, hiszen 1913-as megalapítását követően egészen 1950-ig működött. A faluban önkéntes tűzoltó-egylet, majd később levante egyesület is alakul. A 35 négyzetméteres, egytermes katolikus iskolában 45 diák tanult az 1920-as években.⁴ A község komoly összeggel járult hozzá a szentlőrinci gazdasági iskola alapításához, kollégiumi helyeket is vásárolva az intézményben (Füzes 1990: 319-320).

A két világháború közötti időszakban továbbra is a mezőgazdaság maradt a tésenyiek megélhetésének alapja. Gyakorlatilag minden rendelkezésre álló termőföldet megműveltek. Komoly problémát jelentett az egyes parcellák elaprózódása. Az 1930-as évekre a helyi társadalomra - a kb. 40 családfőt számláló cselédség mellett - a kisebb parasztcsaládok voltak jellemzők. Mindössze 5 család rendelkezett 20 hold feletti birtokkal, 30 hold feletti területtel senki sem bírt Tésenyben. A családok többsége 5 és 10 hold közötti kisbirtokot művelt, de magas volt a néhány holddal rendelkezők aránya is (Füzes 1990: 315-317).

A gabona és takarmánynövények túlsúlya mellett nagy szerepe volt napraforgó és repcetermelésnek, illetve a bab termesztésének. 1932-ben sáskajárás sújtotta a tésenyi földeket, különösen az uradalom birtokát. A környező falvak viszonylatában Téseny kiemelkedik a szarvasmarha, s még inkább sertéstartás tekintetében. Az 1920-as évektől a *Téseny és Vidéke* „Hangya” Szövetkezet mellett tejüzem is működik a faluban, amely 1925-től a Dombóvári Vajtermelő Központ, majd az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ tagjaként üzemel. Az

⁴ A Pécsi Napló 1912-es cikkében az iskola bővítéséről, illetve a felekezeti hovatartozással kapcsolatos vitákról számol be. A 69 tanköteles gyermekre egyetlen dohos terem jutott. A református vallásra áttért zsidó birtokos, Mándy György (az építkezés leendő legjelentősebb szponzora) a községi (felekezet-semleges) iskola mellett állt ki, míg a községi elöljáróság katolikus intézmény mellett tette le a voksát.

1930-as években kilenc méhész dolgozott a településen. A második világháború időszakára tovább csökkent a szőlőterületek és erdők aránya a falu határában, ahol az uradalom továbbra is saját vadászterületet tartott fenn. (Füzes 1990: 284-295). Az 1920-as évek végére éri el a villamosítás Tésényt: 10 közvilágítási lámpa mellett a házak közel 40%-ába vezetik be az elektromos áramot. Lassú gépesítés jellemzi a helyi gazdaságot, megjelenik egy-egy traktor, arató- és cséplőgép is a településen. Autója csak a földbirtokosnak, Mándy Györgynek van az 1930-as években (Kalotai 1936). Mándy a térség fontos virilistája, éves adója közel 10 000 Pengőt tett ki ebben az időszakban. Közel ezer holdas tésenyi birtokán 38 gazdasági cseléd dolgozott 128 családtaggal. A zsidó származású birtokos első világháborús érdemeire való tekintettel mentesült a hátrányos megkülönböztetés alól, de a német megszállást követően feleségével együtt deportálták.⁵ Az 1945-ös földosztás javarészt az ő, 1300 kh-t kitevő birtokait érintette, a faluból 85-en igényeltek földet. Mándy három unokája akkor még 100 hold terület tarthatott meg a törvényeknek megfelelően. Kisajátították a 12 szobás kastélyt is a hozzá tartozó gazdasági épületekkel: a régi tésenyi birtokközpont a Bogádmindszenti, majd 1973-tól a Szentlőrinci Állami Gazdaság telephelyeként, majorságaként működött tovább.

A szocialista időszakban a térség viszonylagos lemaradása a fejlesztések ellenére is fokozódott. A kitelepítések, a gazdasági átrétegződéssel összefüggő elvándorlások és a cigányság erősödő koncentrációja tovább gyengítették a dél-baranyai népesség életlehetőségeit. Tésény határában nem volt cigánytelep ebben az időszakban, ugyanakkor a lakosság egy része külterületen élt a gazdálkodás miatt. A kommunista hatalomátvételt követően elindult a szövetkezetesítés programja; 1949-ben 56 tagja volt a tésenyi földműves-szövetkezetnek, míg az 1970-es évek elején kb. 100 tsz-tag élt a településen. Betelepítési akció keretében (házhelyeket is parcelláznak a régi uradalom területén) egyetlen 8 tagú család érkezett a faluba, s további 12 család költözött be a környékről a háború utáni időszakban. A népességmozgások az erőszakos téészesítés hatására felerősödtek, a fiatalok egyre nagyobb arányban hagyták ott a falvakat és költöztek az ipari munkahelyet biztosító városokba. Megnőtt az ingázók száma is (Füzes 1990: 296-352).

Tésény 1950-ben saját községi tanácsot alakíthatott, a későbbi racionalizálást követően azonban, 1962-től a baksai tanácshoz csatlakozott, 7 tanácstaggal képviseltette magát a közös testületben. Az 1960-as évek infrastrukturális fejlesztései révén javult a közlekedési- és villamoshálózat; törpevízmű, később pedig könyvtár és italbolt is létesült a faluban (Füzes

⁵ A települést a második világháború végén rövid ideig német csapatok tartották megszállva, majd 1944. dec. 3-án érkeztek meg a faluba a szovjet csapatok.

1990: 364-365). Az 1962-es év a termelőségvetkezeti önállóság végét is jelentette. Az 1949-ben alakult „Rákóczi tsz.” 1956-ban megszűnt. Az 1957-ben létrejött „Egyetértés tsz.” nem tudott megfelelően fejlődni, pedig a belépés fejében eltörölték a leendő tagok korábbi adótartozásait is. A baksai „Ezüstkalász” Mgtysz.-hez való csatlakozás új fejezetet jelentett a falu életében. 1963-tól indították el a termelőségvetkezet baromfitenyésztési ágazatát, amely hamarosan komoly jövedelemtermelő tényezővé vált az üzemben. A tsz-elnök, a megfelelő politikai kapcsolatokkal rendelkező Baksai Antal, korábban együtt dolgozott a bábolnai reformokat elindító Burgert Róberttel a Pécsi Állami Gazdaságban, s bekapcsolta a tsz-t a Bábolnai Állami Gazdaság programjaiba. Az eredmények háttérében - a technológiai újítások és az országos kapcsolatok mellett - a háztáji gazdaságok és a termelőségvetkezet hatékony együttműködése állt (Vargha 1990: 378-389).

A szocializmus utolsó évtizedei Tésényben - a falukrónikák tükrében (1972-1985)

1972-ben érdekes kezdeményezés vette kezdetét Tésényben: a Baranya Megyei Levéltár módszertani támogatásával falukrónika formájában rögzítették a települést érintő éves eseményeket „... minden olyan eseményt, amely a lakosság közös érdekeit, céljait szolgálja, vagy valamilyen formában befolyásolja.” (Tésényi krónika 1972) A falukrónikák írását a Baranya Megyei Tanács rendelte el a megye összes községében.⁶ Nem minden település tett eleget az utasításban foglaltaknak, Tésény esetében azonban már az első években a rendeletben szabott követelményeknek megfelelően (események éves kronológiája, év végi összegzés, kapcsolódó újságcikkek és dokumentumok gyűjteménye) készültek el a falukrónikák.⁷

A település helyzetének leíró bemutatásában elsősorban azok az események és változások jelennek meg, amelyekre büszkék lehettek az itt élő emberek. A krónikákban ugyanakkor - ha burkoltan is - láthatjuk azokat a társadalmi változásokat, amelyek magukkal hozzák a falu helyzetének drasztikus megváltozását, az életszínvonal romlását, ezért különösen érdekes adalékokkal szolgálnak Tésény jelenlegi helyzetének megértéséhez. A továbbiakban a krónikák anyagát néhány kulcsfontosságú témakör (népesedés, helyi gazdaság, intézmények stb.) köré csoportosítva tekintjük át, sajtószerű kistelepülési látószöveget biztosítva a Kádár-korszakban a vidéki Magyarországon lezajlott társadalmi folyamatok elemzéséhez.

⁶ Baranya Megyei Tanács 44/1971-es V. B. utasítása a községi krónikairás bevezetéséről, forrás: Bezeredy Győző (szerk.) 1975: Baranyai Krónikairás 1.

⁷ Jelen tanulmány szerzője a település könyvtárában fellelhető, erősen hiányos példányok alapján végezte munkáját (a település egyes lakói az őket érintő híreket, információt tartalmazó krónika-lapokat eltávolították a bekötött anyagból). A Baranya Megyei Levéltárban található teljes példányok elemzése bővítheti a település múltjával kapcsolatos ismereteinket.

Demográfiai helyzet

Az 1972-es év beszámolója (Karmó István helyi tanító munkája) alapján az 550 fős Téseny élete alapvetően kedvezően alakul. Van helyben munkalehetőség, megfelelő a fiatalok aránya (stabil a házasságok és éves születések száma), fokozatos anyagi gyarapodás jellemző. A népességszám stagnálása mellett egy paternalista szemléletű, ugyanakkor pozitív jövőkép körvonalazódik (1973): „*A kedvező kormányintézkedések arra engednek következtetni, hogy a lakosság száma emelkedni fog.*”

A későbbi (1970-es évek második felében íródott) krónikákban már többször említett probléma a fiatalok elvándorlása.⁸ Az oktatási szint emelkedése hozzájárul a negatív migrációs trendek felerősödéséhez. A szakmunkásképzőt elvégző, esetleg érettségig szerző fiatalok a szakmájuknak megfelelően szeretnének elhelyezkedni, a mezőgazdasági munkánál jobban jövedelmező állásban. A házasságot kötött fiatal párok is gyakran költöznek el a faluból. Megjelennek a pusztulásra ítélt, régi építésű, üresen maradt házak. Az 1970-es évek végétől fokozatosan felszámolták a régi uradalom, majd állami gazdaság területén lévő, rossz állapotú cselédházakat. Lakóik jellemzően Szentlőrincen, illetve más településeken találtak otthonra.

Az 1980-as évek krónikásai már egyértelműen a fiatalok elvándorlásáról, a népesség folyamatos csökkenéséről (1985-ben 369 fő), elöregedéséről, az üres házak gyarapodásáról, illetve a beköltöző cigányság arányának növekedéséről számolnak be. „*Jelenleg 25 olyan házat számlálunk, ahonnan a fiatalok végleg elköltöztek, nyugdíjas, 60 éven felüli szülők lakják.*” (1981)

Helyi közösségek, intézmények, infrastruktúra és életmód

Az 1970-es évek krónikáiban egy a mainál népesebb, szervezettebb, erősebb helyi közösségekre támaszkodó társadalom képe jelenik meg, a Kádár-korszakra jellemző falusi idill: „*... a lakosság megelégedett, jól él, sokan tanulnak, jól öltözködnek, a szocialista emberhez méltóan szórakoznak...*” Másutt: „*Minden jel arra mutat, hogy az életszínvonal évről évre nő, az emberek szebben, boldogabban élhetnek.*” (1973) A falu legfontosabb ünnepeként tartják számon a szeptember 2. vasárnapján tartott Kisasszony napi búcsút. A településen alsó tagozatos iskola működik egy tanítóval, ifjúsági klub és könyvtár is szolgálja a helyieket. Van a faluban posta, vegyesbolt és italtolt. Szervezeti szinten jelen van a Vöröskereszt, valamint a KISZ és az MSZMP alapszervezete.

⁸ Makaró Ferenc volt helyi tanácselnök munkája

A közlekedés javulása (buszjáratok) magával hozza a helyi szolgáltatások fokozatos leépülését. Míg a második világháború előtt több mesterember élt a faluban (borbély, asztalos, kőműves, gépész), addig a 70-es években már csak egy kőműves jelenik meg az összeírásokban. Ez a változás problémaként is megjelenik a krónikák anyagában: *„A kisipari szolgáltatás egyáltalán nem megoldott. Minden szolgáltató munkát Pécsen, vagy más községekben kell elvégeztetni.”* (1973)

A krónikáiró szerint a lakosság *„... a közepesnél magasabb életnívón él.”* Ezt a rádió- és televízió-előfizetések, a helyi napilapforgalom, a gépjárművek száma és a takarékbetétkönyvben elhelyezett megtakarítások alapján állapítja meg.⁹ Ugyanakkor a falu nem fejlődik, nem épülnek új házak. Több év után egy új ÁFÉSZ italbolt, „presszó” létesítése jelenti az infrastrukturális fejlődést a település életében. A megtakarítások gyarapodásával kapcsolatban az 1978-as krónika szerzője kijelenti: *„A legtöbb család, aki takarékosan, beosztással tud élni, az a keresetét itt, a falusi életforma mellett nem tudja elkölteni.”*

1975 szeptemberétől az alsó tagozatosok is a baksai iskolában folytatják tanulmányaikat, bezár a helyi egytantermes iskola. Az 1978-tól megnyíló új baksai óvodába a termelőszövetkezet szállítja a kisebb gyermekeket.

Az 1980-as évekre folytatódnak az infrastrukturális fejlesztések (buszjárat, gázcseretelep, orvosi rendelő felújítása). Az intézmények kihasználatlanságával, elégtelen működésével kapcsolatban azonban egyre több kritika jelenik meg a krónikákban: *„Van KISZ-klubunk, ami nincs kellően kihasználva. A könyvtárról is hasonlót tudok elmondani.”* Az iskola régi épületében alkalmanként mozi működik. Alacsony látogatottságát a TV széles körű elterjedésével magyarázza a krónikáiró. A könyvtári kölcsönzések esetlegesek, a fiatalok csak zenehallgatásra használják a KISZ-klubot (1978). Az egyetlen központi szerepkörrel bíró, a szomszédos települések lakói által is rendszeresen igénybe vett szolgáltatást egy temetkezési lerakat jelentette.

1981-ben a falu 134 lakásából mindössze 19 épült szilárd építőanyagból, a házak többsége vert földből, esetleg vályogból épült. Új házak építésére - a népesség fogyása és a fiatal családok elköltözése miatt - jellemzően nem, illetve csak ritka esetben került sor.

1985-ből: *„Május 30-ával megszűnt a postahivatal, ami azt jelenti az itt élőknek, hogy nincs semmi összeköttetés a külvilággal.”* *„... ígéretet kaptunk egy nyilvános telefonra, de ez*

⁹ 1973-ban 523 főre 11 személygépkocsi, 18 motorkerékpár, 100 rádió, 104 televízió, valamint 154 napilap jutott. 1978-ban már 31 személygépkocsi, 33 motorkerékpár, 102 rádió és 96 televízió van a faluban.

év végére is csak ígéret maradt.” A felújított rendelőben havonta két alkalommal fogadják a helyi betegeket. Az italboltban és a helyi vegyesboltban gyakori az áruhiány miatti zárva tartás, a „presszó” sem működik.¹⁰

Helyi gazdaság, munkavégzés

A faluban élő emberek legfontosabb megélhetési forrása az állattenyésztés. Az 1972-es év beszámolója alapján a falu munkaképes lakosságának 2/3-a a baksai termelőszövetkezetben, 1/3-a pedig a bogádmindszenti (később szentlőrinci) központtal működő állami gazdaság helyi sertéstelepén dolgozik. Az 1980-as évekre megmarad a két legfontosabb foglalkoztató, ugyanakkor nő a Pécsre ingázó népesség aránya is.

Az összeírás szerint a 1970-es évek elején 180 szarvasmarhát és 5500 sertést tartottak számon a településen. Fontos elem a folyamatos gépesítés (a baksai tsz amerikai talajművelő gépek beszerzésére kap engedélyt), amely egyrészt megkönnyíti a mezőgazdasági munkát, másrészt szűkíti annak vertikumát, s így csökkenti a település munkaerő-szükségletét. A kapás növények helyett egyértelmű a gépesített szántóföldi gabona és takarmánytermesztés térnyerése. A régi szőlőterületeket a lakosság tiltakozása ellenére kiszántották, hogy egységes táblákban folyhasson a sertéstelep szükségleteit ellátó zárt rendszerű kukoricatermesztés (1973). A termelőszövetkezetek és a háztáji gazdálkodás másutt sikeres együttműködése (Kovács 2010) ellentmondásosan jelenik meg ebben a térségben: egyrészt sokan foglalkoznak háztáji állattartással (sertés, hízóbika, tehén), másrészt a nagyüzemi sertéstelep takarmány-szükséglete miatt felszántják a háztáji gazdaságok által használt legelőterületeket is. A dűlőutak, sövények és árkok beszántása más problémákhoz is vezetett: esőzések idején nagy mennyiségű iszapos, sáros víz zúdul a falura (1978).

Annak ellenére, hogy a zöldségtermesztés nem jelent meg külön ágazatként a termelőszövetkezetben, az itt élő emberek önellátásra törekedtek a zöldség- és gyümölcsstermesztés területén. Több család fóliasátorban termelte meg a háztartás számára szükséges javakat, esetenként piacra is jutott a háztáji keretek között előállított termékekből. A baromfi- és sertéstartás szinte az összes háztartásra jellemző az 1980-as években is.

A folyamatos gépesítés miatt csökken a helyi gazdaság munkaerőigénye: *„A sertéstenyésztést lehetőség szerint gépesítik ... évekkal ezelőtt még 25-30 család dolgozott az állami gazdaságban ma nem éri el a 10-et.”* 1974-ben a település határának 80%-án folyt

¹⁰ Mindhárom intézményt a Szentlőrinci ÁFÉSZ üzemeltette (Falukrónika 1985)

monokultúrás kukoricatermesztés; a gazdálkodási mód szinte szükségtelenné tette az emberi munka alkalmazását. A további fejlesztések azonban megoldást kínáltak erre a problémára: a közeli Görcsöny téglagyára és a faluban létesült korszerű csirketelep újabb munkalehetőséget jelentett. *„Az ország egyik legkorszerűbb baromfi tenyésztése itt van a területünkön. Asszonyaink és lányaink ott találnak munkát és jó keresetet.”*

Az 1970-es évek végére - a régi épületek bővítése és felújítása mellett - megépült a Baksai tsz új, korszerű csirketelepe, amely tovább erősítette az állattenyésztés szerepét a helyi gazdaság szerkezetben. A telep méreteire jellemző, hogy 36 000 baromfi tartására volt alkalmas, s havi szinten 450 000 tojást szállítottak Tésenyből a baksai keltetőbe. A komoly fejlesztések ellenére az 1970-es- 1980-as évek fordulójára már munkaerőhiány jelenik meg a helyi mezőgazdaságban, amelyet a környező falvakból utaztatott, illetve esetlegesen alföldi településekről érkező betanított munkásokkal pótolnak.

Cigány családok Tésenyben

Az 1970-es évek beszámolóiban megjelennek a település népességének kicserélődésével kapcsolatos egyéb változások is: *„... községünkben sok cigány család telepedett le. Ez a lakosság nemtetszésével találkozik. A cigányok nehezen illeszkednek bele a normális életformába. A hatóságnak még dolguk van velük, nem egy esetben a dögevés elleni szabálysértési eljárást is alkalmazni kell.”* (1973) A krónikaíró megemlíti a roma népességre jellemző magasabb gyermekszámot is, szemben az korábban itt élő népesség alacsonyabb gyermekvállalási hajlandóságával. Két évvel később: *„Munkahelyeiket gyakran változtatják, a törvénytisztelés ismeretlen fogalom részükre. Akkor lepődnek meg, ha a hatóságok felelősségre vonják őket.”* (1975)

A roma népesség beköltözése jól körülírt problémaként jelenik meg a 70-es évek krónikaiban, annak ellenére, hogy a csökkenő létszámmal küszködő alsó tagozat működése egyre inkább összekapcsolódik a cigány gyermekek jelenlétével. A roma családok gyakori költözése ellehetetleníti a következő évek tanulólétszámainak prognosztizálását. A cigány családok megítélése ugyanakkor nem egyértelműen negatív a krónika anyagában, mivel beköltözésük lassítja az elvándorlással összefüggő népességcsökkenést. 1978-ból: *„Ha a tőlünk nyugatra eső Gilvánfa községben lévő cigánytelepről nem költözött volna ide 11 cigány család, úgy még szomorúbb képet mutatna a lélekszám alakulása.”*

A krónikában a cigányokkal szembeni előítéletesség is megjelenik, mint konfliktusforrás: *„Minden évben a régi, ősi tésenyi lakosok (1-2 család) elköltözik Pécsre, vagy*

más városba. Helyébe más községekből költöznek, de főképp cigány családok. Örvedetes, hogy a cigányok nagy része már dolgozik. Sajnos a múlt bélyegét még nem tudták lemosni ... nehéz dolga van a becsületes, dolgozó cigányoknak.” 1977-ből: *„Egyes cigány családok meglepő gyorsasággal zárkóznak fel a régi falusi lakosság életszínvonalához.”*

Másutt jelzik: a roma férfiak nagy része Pécssett vállalt munkát ingázóként. A nők munkába állásával kapcsolatban - a munkaalapú társadalom ideológiájának hangsúlyozásával - megmarad az erős kritikai él: *„Sajnos a cigány családok nőtagjai nem dolgoznak. Általában korán mennek férjhez. Korán, fiatal korban gyermeket vállalnak. Egy családban több nő is van, gyermekeiket a család egy tagja is el tudná gondozni, de a gyermeknevelésre való hivatkozással egy nő sem dolgozik a családokból.”*

Az 1978-as közlés alapján: *„Községünkben egy család költözött el. Helyébe, mint a korábbi években, most is cigány család költözött. Ezzel a cigány családok száma 12-re emelkedett.”* 1981-ben a krónika 14 családról számol be, 78 fővel. Az 1985-ben rögzített falukrónika szerint: *„A falu lakóinak 30%-a cigány lakos. Kisebb részük nem tud beilleszkedni a társadalomba, s ezzel megkeserítik a falu békés lakóinak életét.”* Másutt (1984): *„.... sok olyan cigány család él, akik rendszeresen nem dolgoznak, lopásból, mások kijátszásából szereznek be egyes cikkeket, élelmet, garázda, botrányos viselkedésükkel felháborítják az ott élő jó érzésű embereket. Sajnos úgy tűnik, hogy a rendőri intézkedések nem eléggé eredményesek.”* A bűnesetek egy része kapcsán a krónika szerzője jelzi: a beás családok mellett két kolompár család is beköltözött a településre (1977), a törvényszegések jellemzően hozzájuk kapcsolódnak.

A fenti részletek a krónika írójának a cigánysággal szembeni erős ellenszenvéről tanúskodnak. Ez különösen annak fényében feltűnő, hogy a munkaanyagokat a községi közös tanács ülésein is megtárgyalták és elfogadták. A különböző nemzetiségek együttélése - a problémák rendszerszintű negligálása miatt - számos konfliktushoz, feldolgozatlan és megoldatlan problémához vezetett a szocialista időszak vidéki társadalmaiban (Gáspár 2001: 48-58, 101-104; Ladányi - Szelényi 1997). Téseny - a gettósodás előszobájaként - már a rendszerváltozás előtti időszakban a hasadt társadalmú települések problémáit mutatta (Kovács 2005). Az elvándorlást felerősítette a háztáji gazdálkodás szempontjából demotiváló kerti lopások megszorodása, ill. az egy-két helyi családhoz köthető megélhetési bűnözés.

A falukrónikák nem tekinthetők tudományos, megfelelően alátámasztott szakirodalmi forrásnak: a felvázolt problémák, leírt események és megállapítások gyakran tükrözik az adott

évi összegzést készítő szerző álláspontját, világnézetét, személyes véleményét, ugyanakkor hasznos és a helyi társadalom átalakulását érzékletesen bemutató háttéranyagok. Nyomon követhetjük a nagyüzemi mezőgazdaság rohamos fejlődését (korszerű csirke- és sertéstelep), a gépesítést, valamint a több lábbon álló paraszti gazdálkodást felváltó monokultúras növénytermesztés térnyerését. A feltörekvő fiatal generációk számára azonban már nem kínált megfelelő, vonzó munkalehetőséget a helyi mezőgazdaság, megindult az elvándorlás a jobb élet- és munkakörülményeket biztosító települések felé. Ez a helyi társadalom erózióját okozta. Az idősebbek és alacsonyabb végzettségűek mellett egyre nagyobb számban jelentek meg a cigánytelepekről és más falvakból beköltöző roma családok az üresen maradó régi házakban. A lakosságcserét a szolgáltatások nem megfelelő kiépülése, elégtelen működése is fokozta. A település helyzetének változása az 1970-es, 80-as években megfelelően prezentálja a redisztributív központoktól távolabb fekvő magyarországi vidéki térségek átalakulását.

Téseny a rendszerváltozás után

Téseny jelenleg egy tipikus, hátrányos helyzetű kistelepülés: mérete, lélekszáma, peremhelyzete, a lakóira jellemző végzettségi és munkanélküliségi mutatók alapján nem emelkedik ki a - a történeti Ormánság jelentős részét tömörítő - Sellyei járás falvai közül.¹¹ A lefelé tartó mozgáspályákat erősítették a rendszerváltozás után bekövetkező változások is.

Az 1990-es évek során - a vidéki munkahelyek visszaszorulásával - tovább mélyültek a problémák és feszültségek a térség településein; felerősödött a képzettebbek elvándorlása és a hátrányos helyzetű népesség beköltözése, fokozódott az etnikai szegregáció (Ragadics 2019: 44-56). Fleck Gábor és Virág Tünde 1998-as, a közeli Gilvánfáról szóló tanulmányában a beás többségű falvak közé sorolja Tésényt (68). A leszakadó térségekre jellemző negatív migrációs trendek következtében csökken a helyi közösségért tenni tudó, önszerveződésre képes, aktív kulcsszereplők száma. A helyi munkahelyek, intézmények és szolgáltatások hiánya tovább erősíti a társadalmi erózió folyamatát.

Téseny a statisztikák tükrében

A népességszám alakulása szerint Téseny lélekszáma folyamatosan csökken, ugyanakkor az országos, megyei és járási átlagnál fiatalosabb korszerkezetű településről beszélünk, ahol magas a gyermekszám. Míg országos viszonylatban 180 hatvan évesnél idősebb lakó jut száz 14 év alatti gyermekre, addig Tésenyben 86, tehát többségben vannak gyermekek az idősekkel

¹¹ A vizsgált település, Téseny, a közeli Baksával és Tengerivel 2013. jan. 1-jétől került a Pécsi kistérségtől az új járási rendszer keretei között a Sellyei járáshoz.

szemben. Az országos átlagnál idősebb korszerkezetű Baranya megyében, a szegregálódó Sellyei járásban viszonylag alacsony az öregedési index, s a tésenyi adatok ezt is jóval felülmúlják: magas a gyermekes családok száma a településen, ill. magasak a termékenységi mutatók.

1.táblázat: Tésény a statisztikák tükrében

Mutató	Tésény	Sellyei járás	Baranya megye	Országos
Lakosságszám (2019)	278	12911	417400	9772756
Lakosságszám (1990-es szám aránya)	87,6%	81,0%	86,0%	94,0%
Legfeljebb 8 ált. iskolát végzett regisztrált munkanélküliek aránya (2020)	50,0%	60,1%	40,0%	33,3%
Munkanélküliségi ráta (2019)	14,6%	11,0%	5,3%	3,6%
Tartós munkanélküliek aránya (2019)	73,5%	53,7%	50,1%	46,8%
Öregedési index (100 0-14 évesre jutó 60 évesnél idősebbek száma) - 2019	85,7	157,2	202,8	180,1
Adófizetők aránya az állandó népességből (2019)	45,5%	50,8%	47,0%	51,0%
Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem (2019)	573 039 Ft	881 373 Ft	1 105 788 Ft	1 326 308 Ft
Romák aránya (2011)	21,6%	16,6%	4,6%	3,2%
Házasságkötések száma (1000 lakosra) 2019	4,128 (2015-2019)	5,732	6,636	6,68
Válások száma (1000 lakosra) 2019	1,36 (2015-2019)	1,162	2,136	1,801
Élveszületések száma (1000 főre) - 2019	18,78 (2015-2019)	10,912	8,088	9,128
Odavándorlás (2010-2019) fő	228	9759	205261	-
Elvándorlás (2010-2019) fő	268	11092	214117	-

Forrás: TEIR, saját szerkesztés.

A lakosságszám fokozatosan csökkenésének hátterében elsősorban a negatív migrációs trendek következményeit találjuk. A 2010 és 2019 között évtizedben 40 fő vándorlási veszteséget könyvelhetett el a település. A magas születési arányszámmal¹² összefüggésben a

¹² A nyers termékenységi arányszám az országos mutató kétszeresét, a megyei arányszám közel két és félszeresét teszi ki (forrás: KSH Helyiségnévtár: <https://www.ksh.hu/apps/hntr.main> ; TEIR-adatbázis: www.teir.hu)

népességfogyás a megyei és járási átlag alatt maradt: az 1990-es népszámlálás óta 12,4%-kal csökkent a népesség, miközben a megye lakossága 14%-kal, a Sellyei járásé pedig 19%-kal lett alacsonyabb.

Ellentmondásnak tűnik, hogy miközben az adófizetők aránya alig marad el a megyei átlagtól, nagyon alacsony az egy lakosra jutó összes nettó jövedelem (1. táblázat): alig haladja meg a megyei átlag felét (az országos átlag 43%-át). A háttérben a rossz egészségügyi mutatók és a képzetlenséggel, valamint a közfoglalkoztatás dominanciájával összefüggő alacsony bérek állnak. Megyei szinten az elöregedés jelent problémát, Tésényben viszont a korai halandóság, az idősek egészségben megélt éveinek hiánya jelenik meg kulcsproblémaként.

Tésény esetében is magas a munkanélküliek körében az alacsony végzettségűek, valamint a hátrányos munkaerő-piaci helyzettel jellemezhető roma származásúak aránya. Munkanélküliségi mutatói rosszabbak a járási átlagnál annak ellenére, hogy viszonylag közel fekszik a regionális központhoz, Pécshez.

Társadalmi, gazdasági változások

A települési népesség polarizációját jól mutatja, hogy az 1990-es országgyűlési választások során győztes MDF csupán két szavazatra tett szert Tésényben, a Kisgazdapárt és az SZDSZ-FIDESZ közös jelöltje viszont nagyjából egyenlő (40-40) szavazatban részesült. A polgármester Németh József lett, aki hat cikluson keresztül töltötte be ezt a tisztséget. A 2014-es választásokon 4 szavazat döntött a fiatal kihívó, Dávodi Dóra javára, aki azóta a település polgármestere. A testület először öt, majd négy fővel működött; a képviselők összetétele viszonylag állandó: jellemzően a faluban több generáció óta élő családok tagjai vezetik a Tésényt. A faluban roma kisebbségi önkormányzat működik, képviselői a Lungo Drom színeiben indultak 2019-ben.¹³ A testület három női taggal állt fel.

Az önkormányzat orvosolni nem, csak enyhíteni tudta a gazdasági átalakulás negatív következményeit. Kisebbségi felújítások (játszóter, utak, ravatalozó, harangtorony stb.) mellett a falubusz és a falugondnoki szolgálat (1994 óta) minél sokszínűbb felhasználásával, a közfoglalkoztatási keretek és a szociális földprogram lehetőségeinek kiaknázásával támogatta az itt élő családokat.¹⁴ Az önkormányzat az 1990-es évektől kezdve folyamatos forráshiánnyal küzdött, jelentősen eladósodott, könyvvizsgáló bevonására kényszerült. A felvett hitel összege már 1996-ban meghaladta a 4,5 millió Ft-ot, miközben az önkormányzat éves kerete 11 millió

¹³ Forrás: Nemzeti Választási Iroda www.valasztas.hu

¹⁴ Forrás: Tésény bemutatkozik. Dunántúli Napló 2001. szept. 6.; 2002. május 28.; 2003. szept. 12.

Ft-ot tett ki. 2015-ben az önkormányzat (11 másik baranyai kistelepülés mellett) 6 875 000 Ft támogatásban részesült, hogy meg tudja tartani működőképességét.

A rendszerváltozást követően megrendültek a település életét alapjaiban meghatározó, az alacsonyan képzett népesség szempontjából kiemelt jelentőségű munkaadók. A baksai termelőszövetkezet felszámolása során árverésre bocsátották a tésenyi baromfitelepet is 1994-ben. A telep előbb a Baksai Baromfitermékeket Előállító Kft., majd a Baromfi-Tím Kft. kezébe került. A cégnek jelenleg 11 foglalkoztatottja van, ugyanakkor fontos szerepet játszik az itt élő emberek életében, mivel rendszeres alkalmi munkalehetőséget nyújt: a csirkék elszállításához, teherautóra való felrakásához komoly élómunka-ráfordítás szükséges. A sertéstelep is privatizálásra került, a Szentlőrinci Állami Gazdaság egy másik telepével együtt vette át egy családi keretek között működő vállalkozás 1993-ban.

A megélhetést segítő háztáji gazdaság hosszú ideig része volt az itt élők mindennapjainak. A megyei napilap 2000-es évek elejéről származó cikkeiben¹⁵ a polgármester rendszerint megemlíti az állattartás jelentőségét a helyi családok életében, ez a tevékenység azonban - a magas költségek és a paraszti hagyományok visszaszorulása miatt - egyre kevésbé játszik szerepet Tésenyben. A sertéstartás ma már csak néhány családnál jelenik meg, a kevesebb beruházást igénylő baromfitartás még több helyen tartja magát. Az idősebb lakosok egészségi állapotuk miatt vonultak vissza a mezőgazdasági munkától, megmaradt földjeik többségét eladták, illetve tartósan bérbe adták. A település határában lévő földeket jellemzően nem a helyiek művelik. A legnagyobb területen egy ócsárdi központú családi vállalkozás folytat monokultúrás termelést. Az 1970-es évektől beáramló roma családok, ill. az újonnan beköltözők életében a kertművelés nem játszik jelentős szerepet.

A településen működő kisebb mezőgazdasági vállalkozások mellett elmondható, hogy a munkaképes korú népesség jelentős része a településen kívül végez segéd- vagy betanított munkát. Már az 1990-es évektől kiemelt jelentőséggel bírt, de a 2010-es évek elejétől tovább nőtt a közfoglalkoztatás helyi szerepe. A helyi önkormányzat által irányított mezőgazdasági projektek - a gazdaságirányításban jártas polgármesterasszony aktív szervezői munkájának köszönhetően - sikeresek voltak (Ragadics 2020). A megtermelt mezőgazdasági termékek egyrészt a helyiek megélhetését segítő élelmiszeradományként került kiosztásra, másrészt pedig piaci értékesítést követően az önkormányzat bevételeit növelte. A kertművelés mellett beton kerítés elemek gyártását is végezték a településen a közfoglalkoztatási program keretei

¹⁵ i.m.

között. A 2010-es évek végére nőtt a térségi gazdaság munkaerőigénye, s az elsődleges munkaerőpiacon végzett munka jobb jövedelmezősége miatt csökkent közfoglalkoztatás jelentősége Tésenyben.

A jelenlegi közfoglalkoztatottak egyik fő csoportját a gyermeket nevelő nők jelentik, akik számára fontos a helyi, a családi kötelezettségekkel, valamint az anya- és feleség-szereppel összeegyeztethető munkavégzés (Boros - Bucher 2020). A másik nagyobb csoportot a nyugdíjazás előtt álló szakképzetlen munkavállalók jelentik, akik rosszabb egészségi állapotuk miatt nem jutnak megfelelő lehetőségekhez.

A megkérdezettek szerint¹⁶ a településen élők nem alkotnak összetartó közösséget. Jellemző az irigység, a széthúzás. Komoly problémát jelent a fiatalok korai iskolaelhagyása, valamint a korai gyermekvállalás. Számos család életében van jelen a hitel-csapda: számlahátralékok, áruhitel felhalmozódott kamataival. Az eladósodottság a teljes életstratégiát aláásó tényezőként van jelen a településen, megakadályozva a szegénységből való kilépést.

Felzárkóztató programok a településen

A 2010-es évekre Téseny a térség egyik legrosszabb gazdasági és társadalmi mutatókkal rendelkező települése lett. A társadalmi problémákra és a magas gyermekszámra adott válaszként 2018-ban jött létre a faluban egy „Jelenlét Pont”, amely az országos Katolikus Karitás egyik felzárkóztató modellprogramjának¹⁷ lett a helyszíne. A program legfontosabb célkitűzése a szegénységben élő népesség támogatása, a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása, a helyi közösség fejlesztése. A falu közlekedési csomópontjában kiépült Jelenlét Ponton elsősorban a gyermekeknek szánt fejlesztés és tanodai szolgáltatás, valamint a kisgyermekes szülők információs támogatása valósul meg - sok egyéb, az eseti szükségletek támasztotta igény kielégítése mellett. Téseny bekapcsolódik a 300 legszegényebb magyar település felzárkóztatását a „fogantatástól a munkaerő-piacig” tervező, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat által koordinált „Felzárkózó Települések” programjába is.¹⁸

¹⁶ A településen 2021 tavaszán végeztünk kérdőíves és interjú felmérést a Pécsi Tudományegyetem szociológia és szociális munka szakos hallgatóinak részvételével. A vizsgálatot Boros Julianna, Bucher Eszter és Ragadics Tamás vezette. A kutatás elsősorban az átalakuló családi szerepek, az iskoláztatáshoz való viszony, illetve a pandémia alatti problémaérzékelés felmérésére irányult, s a település szinte összes háztartásának bevonásával zajlott.

¹⁷ A „Végtelen Lehetőség” egy kormányzati és uniós támogatásból megvalósuló pilot-program, amely a Sellyei járásban két településen (Kisszentmárton és Téseny) valósult meg. A program 2022 májusában zárult. Forrás: <https://karitasz.hu/projektek/vegtelen-lehetoseg>

¹⁸ Forrás: Felzárkózó Települések Program - www.fete.hu

Összegzés

Téseny középkori alapítású baranyai kistelepülés, amely hosszú évszázadokon keresztül önellátó módon élte a hagyományos magyar agrárfalvak mindennapjait, dacolva a természeti és történelmi kihívásokkal. A 19. század végére elérte eltartóképeségének határait. A technikai fejlődés és a szolgáltatások központosítása során a település alárendelt szerepbe került. A képzettebb és motiváltabb népesség elvándorlása több hullámban is érintette Tésényt. A mezőgazdaság szocialista átalakítása egyrészt korszerű agrárüzemeket hozott a faluba, másrészt a gépesítés a helyi munkalehetőségek visszaszorulásával járt. Érvényesült a közel fekvő Pécs és más fejlettebb települések elszívó hatása a jobban fizetett ipari munkahelyek és városi szolgáltató szektor fejlődése miatt. Az elköltözők helyére érkező beás cigány családok egyre nagyobb arányt képviseltek a helyi népességen belül, erősítve a korábban itt élő családok migrációs hajlandóságát. Az etnikai szegregáció folyamata a posztszocialista átmenet vidéki válságjelenségeinek hatására tovább erősödött. A munkanélküliség és a hosszú távú inaktivitás erősödött, a község fejletlen intézményrendszere és a helyi hatalom mozgástere tovább szűkült, a negatív folyamatok egymást gerjesztve hatottak a falu társadalmára. A 2010-es évekre egyértelművé vált: a település önerőből nem képes a mély gazdasági-társadalmi válságból való kilábalásra. Az 2018-tól beinduló komplex segítő és felzárkóztató programok hatásai egyelőre korlátozottan érezhetők, az esetleges változások vizsgálata és elemzése egy későbbi kutatómunka anyagát képezi majd.

Irodalom

Bezerédy, Győző (1975): *Baranyai Krónikairás 1*. Pécs: Baranya Megyei Levéltár.

Bóka, Róbert (2001): *Téseny bemutatkozik*. Új Dunántúli Napló, 2001. szept. 6.; 2002. máj. 28., 2003. szept. 12.

Boros, Julianna - Bucher, Eszter (2020): Szerepváltozások a hátrányos helyzetű településeken élő családokban. *Esély*, 31(4): 3-31.

Boros, Julianna (2011): A települési szegregáció feltételezett okai és következményei. *Acta Sociologica Pécsi Szociológiai Szemle*, 4(1): 97-111.

Bucher, Eszter: (2019): *Civil szerveződések a terület-és településfejlesztés terén*. Pécs: Institutio.

Dvorzsák, János (1893): *Magyarország Helységnevtára. I. Kötet*. Budapest.

- Felzárkózó Települések Program: www.fete.hu letöltés időpontja: 2022. 05. 27.
- Fleck, Gábor - Virág, Tünde (1998): Hagyomány, vagy alkalmazkodás, avagy Gilvánfán kívül-belül. *Szociológiai Szemle* 1998(1): 67-91.
- Füzes, Miklós (1990): *Baksa és környéke*. Baksa: Baksa Községi Közös Tanács - Baksai „Ezüstkalász” MGTSZ.
- Gáspár, Gabriella (2001): *Hat falu hat sorsa*. Pécs: Dr. Haller Média Kft.
- Jánosi Engel, Adolf (2009): *Életemből*. Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.
- Kalotai, László (1936): *Pécs-Baranyai Címtár*.
- Kerti, Sándor (1953): *Téseny a múlt tükrében és emlékezetében*. (kézirat)
- Kovács, Katalin (2005): Polarizálódás a falutípusok a vidéki Magyarországon. In Bognár L. - Csizmady A. - Tamás P. - Tibori T. (szerk.): *Nemzetfelfogások - Falupolitikák*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó - MTA SZKI, 141-152.
- Kovács, Teréz (2005): A sellyei (siklósi-) KSH-térség rövid leírása. In Baranyi B. (szerk.): *Roma szegregációs folyamatok a csereháti és dél-baranyai kistérségekben*. Budapest: Gondolat Kiadó - MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 29-52.
- Kovács, Teréz (2010): *A paraszti gazdálkodás és társadalom átalakulása*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Kozák, Ákos (2005): Genius loci, avagy a falu, mint társadalomszervező tér. In Bognár L. - Csizmady A. - Tamás P. - Tibori T. (szerk.): *Nemzetfelfogások - Falupolitikák*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó - MTA SZKI, 130-140.
- Kozma, Tamás (2019): A társadalmi innováció értelmezései. *Kultúra és Közösség*, 10(1): 5-11.
- KSH Magyarország Helységnévtára: <https://www.ksh.hu/apps/hntr.main> letöltés időpontja: 2022. 03. 27.
- Ladányi, János - Szelényi, Iván (1997): Ki a cigány? *Kritika*, 1997(12): 3-6.
- Nemzeti Választási Iroda - www.valasztas.hu letöltés időpontja: 2022. 05. 20.
- Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer - www.teir.hu -letöltés időpontja: 2022. 03. 27.

Pécsi Napló (1912): *Tésenyi iskolaállapotok*. Pécsi Napló, 1912. febr. 10.

Ragadics, Tamás (2019): *Közösségek és helyi társadalom az ormánsági kistelepüléseken*. Pécs: Institutio Kiadó.

Ragadics, Tamás (2020): Közfoglalkoztatás a kistelepüléseken - funkciók és szükségletek lokális perspektívából a mezőgazdasági projektek tükrében. *Civil Szemle*, 17(3): 77-92.

Tésenyi Falukrónika (1972-1987): *Téseny* (kézirat).

Várady, Ferenc (1897): *Baranya múltja és jelene 1-2*. Pécs: Telegdi Ármin Könyvnyomdája.

Vargha, Dezső (1990): A termelészövetkezeti csoportoktól az országos hírű nagyüzemi gazdaságig. In: Füzes M. (szerk.): *Baksa és környéke*. Baksa: Baksa Községi Közös Tanács - Baksai „Ezüstkalász” MGTSZ.

Végtelen lehetőség - komplex felzárkóztatási modellprogram a Sellyei járásban - <https://karitasz.hu/projektek/vegtelen-lehetoseg> letöltés időpontja: 2022. 05. 27.